

Avdelningen för verksamhetsstöd och -styrning
Monica Jacobson
monica.jacobson@ivo.se

Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

Inspektionen för vård och omsorgs yttrande i Justitiekanslerns ärende 5705-15-41

CS har hos Justitiekanslern (JK) ansökt om ersättning enligt 5 § lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövande och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen).

JK har den 23 september 2015 beslutat att inhämta ett yttrande från Inspektionen för vård och omsorg (IVO). JK anger att yttrandet bör innehålla följande.

1. En utförlig redogörelse för de omständigheter som anspråket hänför sig till, gärna i kronologisk ordning.
2. En redogörelse för de författningsbestämmelser som kan aktualiseras vid bedömningen av ärendet. Därvid är eventuella bestämmelser och allmänna råd utfärdade på myndighetsnivå av intresse. Detsamma gäller uppgifter om exempelvis myndighetspraxis inom det aktuella området.
3. Myndighetsens motiverade bedömning om frågan om skadeståndsskyldighet föreligger för staten.
4. Övriga uppgifter av intresse för bedömningen av anspråket.

Sammanfattning

Vid en samlad bedömning anser IVO att staten inte är skadeståndsskyldig enligt 5 § lagen frihetsberövandelagen.

Redogörelse för de omständigheter som anspråket hänför sig till

IVO har inhämtat kopior av journalanteckningar samt domar från förvaltningsrätt och kammarrätt avseende den aktuella tidsperioden. Av de inkomna handlingarna kan utläsas följande. CS konverterades från frivillig psykiatrisk vård till sluten psykiatrisk tvångsvård den 21 maj 2015. Beslutet underställdes förvaltningsrättens prövning den 22 maj. Förvaltningsrätten fastställde den 27 maj 2015 det underställda beslutet och medgav att CS fick beredas fortsatt sluten psykiatrisk tvångsvård. CS överklagade förvaltningsrättens beslut till kammarrätten som den 29 juni 2015 upphävde chefsöverläkarens beslut om konvertering och förvaltningsrättens dom om fortsatt sluten psykiatrisk tvångsvård.

Tillämpliga författningsbestämmelser och förarbeten

Lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

I 5 § anges att den som har varit berövad friheten till följd av beslut vid myndighetsutövning utan att ha rätt till ersättning enligt 2-4 §§ samma lag har rätt till ersättning, om det står klart att beslutet vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt.

I prop. 1997/98:105 Det allmännas skadeståndsansvar anges följande (s. 52-53).

”Ersättningsskyldighet enligt 5 § inträder om det står klart att frihetsberövandet vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt. Med det avses här att en efterhandskontroll klart visar att beslutet med hänsyn till de omständigheter som då har blivit kända inte borde ha fattats om omständigheterna varit kända vid beslutstillfället. Det behöver inte ha begåtts något fel när beslutet fattades. --- Kravet att det ska stå klart att åtgärden ska ha vilat på felaktiga grunder innebär att rätten till ersättning enligt bestämmelsen ska bedömas restriktivt. Bestämmelsen är avsedd enbart för helt klara fall där grunden för åtgärden på ett iögonenfallande sätt framstår som felaktig. För att beslutet ska kunna anses ha "vilat på felaktiga grunder" bör krävas att det fel som *föreligger* gäller någon omständighet som var av avgörande betydelse för frihetsberövandet. Som utgångspunkt får den *skadelidande* anses ha bevisbördan för de omständigheter som gör att åtgärden ska anses vara oriktig. För ersättning krävs alltså att beslutet objektivt sett inte är korrekt. Det räcker sålunda inte att beslutet vilade på felaktiga grunder. Någon ersättning ska inte betalas om beslutet trots det visade sig riktigt”.

Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT)

I 11 § anges att om en patient är intagen på en sjukvårdsinrättning för frivillig psykiatrisk vård, får chefsöverläkaren vid den enhet där patienten vårdas besluta om slutna psykiatrisk tvångsvård när

1. de förutsättningar som anges i 3 § första stycket 1 och andra stycket är uppfyllda, och
2. patienten till följd av sin psykiska störning kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon annan.

Ett sådant beslut får inte fattas utan att ett vårdintyg har utfärdats av en annan läkare än chefsöverläkaren. I fråga om vårdintyg gäller bestämmelserna i 4 § och 5 § första och andra styckena. Beslut om vård enligt första stycket ska fattas senast 24 timmar efter det att vårdintyg har utfärdats. Det som sägs i 6 och 6 a §§ gäller också vid övergång från frivillig vård till tvångsvård enligt första stycket.

Av 3 § första stycket 1 framgår att tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt

1. har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård (sluten psykiatrisk tvångsvård).

Av 3 § andra stycket framgår att en förutsättning för vård enligt denna lag är att patienten motsätter sig sådan vård som sägs i första stycket, eller det till följd av patientens psykiska

tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.

I 4 § anges att ett beslut om intagning på en sjukvårdsinrättning för tvångsvård inte får fattas utan att ett läkarintyg (vårdintyg) har utfärdats, av vilket det framgår att det finns sannolika skäl för att förutsättningarna för slutna psykiatrisk tvångsvård av patienten är uppfyllda. Vårdintyget ska grundas på en särskild läkarundersökning.

En undersökning för vårdintyg får företas endast om det finns skälig anledning till det. Undersökningen utförs av en legitimerad läkare. Om undersökningen inte kan utföras med patientens samtycke, får patienten tas om hand för undersökning. Beslut om sådant omhändertagande får fattas endast av en läkare i allmän tjänst eller av en läkare som enligt avtal med landstinget har till uppgift att utföra undersökningar för vårdintyg.

Av 5 § framgår att vårdintyget får utfärdas endast i omedelbar anslutning till undersökningen. Det skall, utöver ett uttalande enligt 4 § om förutsättningarna för tvångsvård av patienten, innehålla en redogörelse för den psykiska störningen och de omständigheter i övrigt som ger upphov till vårdbehovet.

Vid utfärdande av vårdintyg gäller bestämmelserna om jäv i 11 och 12 §§ förvaltningslagen (1986:223) även för läkare som utövar yrket enskilt.

I 32 § första stycket anges att patienten får hos förvaltningsrätten överklaga chefsöverläkarens beslut om intagning för tvångsvård enligt 6 b, 11 eller 14 §. Ett sådant överklagande ska anses innefatta även en begäran om att tvångsvården ska upphöra.

I förarbetena till 32 § (prop. 1999/2000:58 s. 273) anges följande:

”Det innebär att patienten enligt *första stycket* ges rätt att överklaga chefsöverläkarens intagningsbeslut enligt 6 § liksom intagningsbeslut i konverteringsfall enligt 11 eller 14 §. Rättens prövning av ett överklagande skall omfatta också frågor om tvångsvården ska upphöra, oavsett om intagningsbeslutet var lagligt eller ej.”

Begreppet konvertering används inte i lagtexten, men förekommer däremot i förarbetena och är en vedertagen benämning på denna företeelse (prop. 1990/91:58 s 119 f. och prop. 1999/2000:44 s. 67 ff.). Konvertering är inte avsedd att användas som en mera regelbunden åtgärd. I förarbetena kan utläsas att konvertering bara godtas som en undantagsförelse i speciellt angelägna fall, då det föreligger särskilda fairesituationer (prop. 1990/91:58 s. 125).

Förordning (1991:1472) om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Av 2 § punkt 1-4 framgår att chefsöverläkaren ska svara för att en särskild förteckning förs över de patienter som avses i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. Chefsöverläkaren ska också se till att journalen för en sådan patient, utöver vad som följer av patientdatalagen (2008:355) och föreskrifter meddelade med stöd av den lagen, innehåller vårdintyget eller kopia av det, uppgift om tidpunkten för patientens ankomst till sjukvårdsinrättningen, uppgift om

beslut i fråga om tvångsvård enligt 6 b eller 11 § eller 14 § första stycket lagen om psykiatrisk tvångsvård eller i fråga om rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottsbalken eller enligt 5 § lagen om rättspsykiatrisk vård, uppgift huruvida patienten överklagat beslut som avses under 3 och om rättens beslut då överklagande skett.

IVO:s motiverade bedömning

CS var intagen på en sjukvårdsinrättning för frivillig psykiatrisk vård då vården konverterades ifrån frivillig psykiatrisk vård till sluten psykiatrisk vård. Av journalen framgår att beslutet om sluten psykiatrisk tvångsvård har fattats av chefsöverläkaren, som föreskrivs i 11 § första stycket LPT. Vid beslut om konvertering finns enligt andra stycket samma lagrum krav på en så kallad två-läkarprövning. Av journalen framgår att så skett. Beslutet underställdes förvaltningsrättens prövning inom stipulerad tid. Likaså inkom ansökan om medgivande till fortsatt vård inom lagens föreskrivna tid. Förvaltningsrätten fastställde det underställda beslutet och medgav att CS fick beredas fortsatt sluten psykiatrisk tvångsvård. CS överklagade förvaltningsrättens beslut till kammarrätten som upphävde chefsöverläkarens beslut om konvertering och förvaltningsrättens dom om fortsatt sluten psykiatrisk tvångsvård.

Det kan för skadeståndsansvar inte anses vara tillräckligt att en högre instans kommer till ett annat slut eller gör en annan bedömning än den initiala bedömningen för att staten ska åläggas ett skadeståndsansvar. Detta är också naturligt, då konsekvensen annars skulle bli en i princip automatisk skadeståndsskyldighet för staten varje tillfälle som ett domstols- eller myndighetsbeslut ändrades efter överklagande. Den omständigheten att Kammarrätten i Göteborg kom till en annan slutsats än chefsöverläkaren och förvaltningsrätten i fråga om den psykiatriska tvångsvården, medför därför i sig inte skadeståndsskyldighet gentemot CS.

Av vad som framkommit i det underlag IVO tagit del av framgår inte annat än att formella krav följts i fråga om konvertering, underställande till domstol och ansökan om fortsatt vård. Inte heller ser IVO att beslutet som sådant med hänsyn till vad som framkommit framstår som klart oriktigt. Det står därför enligt IVO:s bedömning inte klart att frihetsberövandet av CS vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt.

Beslut om yttrande i detta ärende har fattats av t f chefsjuristen Linda Almqvist. Juristen Monica Jacobson har varit föredragande.

För Inspektionen för vård och omsorg

Linda Almqvist

Monica Jacobson